

РОЛЬ ПОЗИЦІЇ У ВИЗНАЧЕННІ ПРІОРИТЕТІВ ОСОБИСТОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто різні підходи до визначення життєвої позиції людини. Визначено чинники процесу особистісного зростання людини. Наголошено на важливості формування у студентів активної життєвої позиції як умови їхнього самовизначення у професії.

Ключові слова: активна життєва позиція, самовизначення, переконання, самооцінка.

Демократичні процеси сучасного суспільства вимагають від його членів постійного особистісного зростання. Лише за умови гнучкості виявлення особистих якостей і водночас стійких власних переконань людина може претендувати на визнання її персональних домагань суспільством.

Мета статті – проаналізувати виявлення життєвих позицій людини у професійному самовизначенні.

Позиція (від лат. positio – положення, розташування) стійка система ставлень людини до певних аспектів дійсності, яка виявляється у відповідній поведінці та вчинках [5]. Позиція є таким утворенням, що постійно розвивається, при цьому зрілість позиції особистості характеризується відносною стабільністю та невиявленням суперечностей у поведінці та переконаннях.

Поняття “позиція” розглядається з точки зору визначення “стартових активів” на початку будь-якої діяльності. Так, у дослідженні Н. Лавриченко розглянуто проблему соціалізації дитини в учнівському колективі [4]. Під час дослідження зокрема звертається увага на важливість для процесу соціалізації стартової позиції дитини, нерівноцінність якої виявляється у різниці соціокультурних умов у сім'ях. Автор доходить висновку, що орієнтація і прискорення особистісного становлення та розвитку є відгуком на соціалізацію.

Філософсько-соціологічний аспект дефініції “позиція” людини співвідноситься з виявленням рольових позицій особистості у структурі її соціальних відносин і тлумачиться як стійка внутрішня система ставлень людини до суспільства, інших людей, до самої себе, що зумовлена системою соціальних цінностей; структурно-особистісне утворення, яке відображає характер відносин особистості й суспільства та виражає суб'єктивність особистості, тобто позиція ототожнюється з умовами розвитку самостійної людини.

У наукових працях останніх років концепт “позиція” розглядали у межах дослідження “професійної позиції” (О. Темченко), “фасилітуючої позиції вчителя” (О. Фісун), “акмеологічної позиції вчителя” (Г. Коваленко). Аналізуючи підхід до визначення професійної позиції вчителя [7], можна виокремити загальні аспекти, що стосуються професійної позиції будь-якого фахівця. Так, професійною позицією можна вважати професій-

но-особистісну характеристику, що відображає ціннісні ставлення особистості до професійної діяльності та її результатів, учасників професійної діяльності та до себе й забезпечує умови для реалізації професійно-рольових функцій під час розв'язання професійних завдань.

Важливою умовою для самозростання людини можна вважати формування у неї фасилітуючої життєвої позиції [8], яка полягає у системі настанов, що зумовлюють цілі професійної діяльності, власного місця в ній, вибір засобів, дій, методів оцінювання отриманих результатів.

Формування в молодій людини особистих якостей, спрямованих на виявлення і відстоювання точки зору щодо утвердження свого істинного людського “Я”, досягнення найвищого ступеня розвитку виявляється в акмеологічній життєвій позиції [3]. Така позиція є результатом ціннісно-сислового самовизначення особистості, її орієнтування на вибір пріоритетних цінностей здоров'я, життєвого успіху, гуманістичної моралі. Акмеологічна позиція інтегрує в собі установку на вільний і самостійний вибір, власне ставлення до реальних цінностей: успіху, активності, досягнення.

У західноєвропейській та американській педагогічній теорії замість “формування особистості” перевага надається термінам “самореалізація”, “самовдосконалення”, “самовизначення особистості”, оскільки “формування” відображає відносини “суспільство – людина”, а найбільш цінним є уявлення про особистість як індивідуальність, наділену розумом і свободою волевиявлення.

На Міжнародній комісії “Освіта XXI сторіччя” визначено конкретні напрями педагогічної діяльності в галузі підготовки учнів для виконання ними соціальних ролей. Одним із таких напрямів є навчання жити, що передбачає утвердження цілісного світогляду і світосприйняття, допомогу учням віднаходити особистісний сенс життя, досягати моральної та духовної зрілості, ставати відповідальними як за особисту долю, так і за долю загалу [4].

Згідно з аналізом різних підходів до поняття “життєва позиція” для процесу особистісного зростання визначаємо найбільш важливим дослідження активної життєвої позиції особистості.

Активна життєва позиція є чинником соціальної зрілості особистості. Вона досягається у неперервній єдності виховання та самовиховання, в активному, постійному прагненні самої особистості до швидкого досягнення вищих рівнів соціальної зрілості, в її потребі у саморозвитку [6, с. 7].

У соціологічних дослідженнях поняття “життєва позиція” особистості розкривається в єдності із “життєвою перспективою”. Зміст поняття “життєва позиція” вказує на критерії становлення соціальної зрілості особистості вчителя. К. Абульханова-Славська вважає, що “сама по собі вказівка на життєві заняття, сфери життя та життєві події не дає відповіді на запитання, як вони реалізуються в життєвій динаміці, тобто як вони стають рушійною силою розвитку особистості” [1, с. 137–145].

Самореалізація людини у професії є продовженням її поведінки за межами організації, де вона працює, оскільки ставлення до колег, профе-

сійних ситуації тощо відображає її підхід взагалі до людей і до різних життєвих ситуацій.

Єдність життєвої позиції та світогляду становить основу соціальної самореалізації особистості як критерія соціальної зрілості. Самореалізація – процес, в якому передбачається усвідомлення особистістю того, чим вона володіє і чого вона хотіла б досягти, а також вибір практичних дій для втілення досвіду в реальну дійсність, закріпленій у визнанні цих досягнень іншими.

Одним із чинників життєвої позиції людини є особисті переконання, які формуються у процесі виховання особистості. Переконання особистості сприяють виконанню вимог, обраних нею суспільних та моральних ідеалів і норм, зміцнюють віру в життєвість та дієвість вироблених принципів своєї діяльності. Вони розвивають у особистості необхідні для життя волюві якості, наприклад, рішучість, наполегливість у досягненні поставленої мети, в подоланні перешкод, здатність мобілізуватися для виконання важливого завдання. Зрозуміло, що переконання можуть відрізнятися одні від одних своєю глибиною. В одній людині вони глибші, в іншій є менш глибокими. Одні переконання можуть бути правильними, інші – хибними. Переконання розрізняються також за їхнім моральним спрямуванням. Одні переконання можуть спричиняти моральні, інші – аморальні вчинки.

У літературі з проблем, пов'язаних з особистістю, існує погляд, згідно з яким ототожнюються поняття самовизначення і життєвої позиції людини. Життєва позиція – це спосіб включення особистості в життєдіяльність суспільства; сукупність поглядів, переконань, які мають соціально значущий зміст, насамперед, професійних умінь у відповідних діях особистості, які реалізують її ставлення до навколишнього світу. Тобто життєву позицію особистості визначають не будь-які її вчинки чи дії, а сукупність типових поведінкових актів, стійка лінія поведінки та діяльності. Так, наприклад, О. Киричук визначає активну життєву позицію як “систему морального ставлення особистості передусім до природи, частинкою якої вона є; до суспільства в цілому і спільностей, до яких вона належить; до основних видів діяльності, через які й здійснюється внутрішній зв'язок з природою та суспільством” [2].

Самовизначення має тісний зв'язок із соціальною позицією особистості молоді людини.

Цільна особистість характеризується стійкою відповідністю свідомості та діяльності, погодженістю компонентів її мотиваційного ядра (потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій, ідеалів), єдністю соціальних і психологічних якостей.

Важливим предметом дослідження можна вважати визначення і формування активної життєвої позиції у студента, оскільки саме у студентському віці людина, з одного боку, найбільш здатна до гнучкості уподобань, переоцінки пріоритетів, а з іншого – має достатньо великий досвід здобуття знань і вмінь, тобто є тим “матеріалом”, з якого можна “зліпити” потрібні у житті особисті якості.

Активна життєва позиція особистості студента полягає і в його потенційній здатності до здійснення функцій самоконтролю, саморегуляції, самосвідомості. Соціальна активність виступає як особистісний спосіб зіставлення себе з іншими людьми, визначення своєї позиції і тим самим характеризує соціальну відповідальність.

Реалізація студентом активної життєвої позиції в різноманітних видах навчально-виховної та суспільної діяльності залежить від ступеня сформованості особистісних відносин, інтересів, установок і навичок діяльності. Якщо установки майбутнього фахівця та його позиції характеризуються обмеженим простором їх застосування, то тим самим вони визначають недостатню активність, яка зумовлена недостатністю виконання студентом специфічних саме для нього соціальних функцій. Широкі різнобічні інтереси передбачають розвиток творчих установок, створюють відповідні умови для вироблення активної соціальної позиції та відповідно вищого рівня професійної спрямованості.

Особисту позицію студента слід розглядати згідно із системою його життєвих цінностей, основну групу яких повинні становитиме професійні цінності: любов до професії, професійна честь, готовність до подолання труднощів, вимогливість до себе, самокритичність, здатність до самоконтролю та вольового саморегулювання, потреба в постійному професійному самовдосконаленні, моральна стійкість та ін.

Активне самовизначення студента розкривається у пріоритеті досягнення поставлених цілей, перетворенні умов соціальної та професійної ситуації та їх врахування відносно поставлених цілей. В актуальній діяльності молодого людини можуть домінувати чи умови ситуації, чи власні цілі, із чого можна зробити висновок про ступінь її активності в процесі самовизначення. Про пасивність особистості свідчать залежність людини від обставин, ситуації та цілей інших людей. Молода людина, що здатна подолати несприятливі обставини на шляху втілення власних намірів, характеризується високим рівнем активності в процесі професійного самовизначення.

Соціальна зрілість студентів сприяє реалізації їх як особистостей, вияву власного самовизначення. Формується усвідомлення своєї неповторності, протиставлення себе іншим як людини, що має особливий погляд, своє ставлення до життя, своє власне "Я". Самовизначення і відокремлення себе від інших не суперечить відчуттю зв'язку з іншими людьми, коливання єдності позицій.

Слід зазначити, що констатацію змісту особистісної позиції людини можна визначити лише в умовах певних криз її діяльності чи переконань. Саме тоді людина виявляє свою самість (думку, ставлення, уподобання) щодо проблеми. Якщо ж діяльність відбувається за планом, зрозумілим людині, її позиція може не виявлятися.

Активність студентів має бути спрямована у двох напрямках. У зовнішньому – на зміст і структуру обраної професії згідно з власними уявленнями про певну працю, її специфіку та особливості, та внутрішньому, який передбачає поєднання особистісних планів, сподівань і прагнень з об-

ставинами об'єктивної дійсності та її позитивами і негативами. У процесі фахової підготовки студент ознайомлюється з різними шляхами досягнення мети професійного самовизначення.

Обґрунтованість і аргументованість розвитку професійної зорієнтованості студентів зумовлюється знанням себе та власних можливостей. За допомогою розвитку саморегуляції у різних видах навчально-виховної діяльності у студента формуються самопізнання та самооцінка. У студентів, які в процесі навчання мають можливість оволодівати та розвивати навички обраної спеціальності, спостерігається впевненість у подальшому професійному вдосконаленні.

Розглядаючи проблему формування активної життєвої позиції у молодій людини, слід визначити провідну функцію адекватної самооцінки, оскільки вона істотно впливає на сприйняття особистістю самої себе порівняно з іншими. Невиправдано завищена самооцінка особистості гальмує її діяльність ззовні, оскільки інші суб'єкти цієї діяльності виявляють незгоду із суб'єктивним рівнем авторитету, який присвоює собі людина; занижена самооцінка гальмує діяльність людини на внутрішньому плані, оскільки виявляється у стані тривожності внаслідок рефлексії її особистих досягнень. У такому випадку людина вважає свої знання, уміння, можливості замалими для здійснення нею певної діяльності.

Висновки. Таким чином, особистий розвиток людини залежить від обраної нею життєвої позиції, яка, у свою чергу, залежить від власних переконань, цінностей, активності й об'єктивної самооцінки особистих досягнень.

Список використаної літератури

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Киричук О.В. Формування в учнів активної життєвої позиції / О.В. Киричук. – К. : Рад. шк., 1983. – 136 с.
3. Коваленко Г.С. Формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки : автореф. ... дис. канд. пед. н. / Г.С. Коваленко. – Х., 2010. – 20 с.
4. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н.М. Лавриченко. – К. : ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
5. Новейший психологический словарь / [под ред. В.Б. Шапаря]. – [4-е изд.]. – Ростов н/Д : Феникс, 2009. – 806 с.
6. Соціально-професійне становлення особистості : монографія / [В.В. Радул, О.В. Михайлов, І.П. Краснощок, В.А. Кушнір ; за ред. В.В. Радула]. – Кіровоград : Імекс ЛТД, 2002. – 263 с.
7. Темченко О.В. Педагогічні умови формування професійної позиції вчителя загальноосвітньої школи : автореф. ... дис. канд. пед. н. / О.В. Темченко. – Х., 2010. – 20 с.
8. Фісун О.В. Формування фасилітуючої позиції вчителя в системі науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу : автореф. ... дис. канд. пед. н. / О.В. Фісун. – Х., 2010. – 20 с.

Резван О.А. Роль в определении приоритетов личностного развития

В статье рассматриваются различные подходы к определению жизненной позиции человека. Определяются элементы процесса личностного роста человека. Дела-

ется акцент на важности формирования у студентов активной жизненной позиции как условия их самоопределения в профессии.

Ключевые слова: активная жизненная позиция, самоопределение, убеждение, самооценка.

Rezvan O. Role in determining priorities for personal development

In article various approaches to definition of a vital position of the person are considered. Elements of process of personal growth of the person are defined. The emphasis is placed on importance of formation at students of an active vital position as conditions of their self-determination in a trade.

Key words: an active vital position, self-determination, belief, a self-appraisal.